

FTAXP 11.15.91

<https://doi.org/10.63051/kos.2024.3.25>

*¹Мәсімханұлы Д. ²Дарбай Н.Х. ³Тұрлығожаева А.Д.
^{1,3}Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан
E-mail: ¹masimkhan-63@mail.ru, ²darbay.nazerke@gmail.com, ³altyn_77@hotmail.com

ҚКП-НЫҢ ҰЛТТЫҚ АУМАҚТЫҚ АВТОНОМИЯ САЯСАТЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ШЫҢЖАНДА АТҚАРЫЛУЫ

Аңдатпа. ҚХР-ның ұлттық территориялы автономия жүйесі – елдің маңызды саяси институттарының бірі. Бұл елде қытай халқын (ханьзу) қоспағанда, 55 этнос өмір сүреді десек, соның басым көпшілігі заң жүзінде ұлттық аумақтық автономия құқығына ие. Алайда аз ұлттардың жан санына, өмір сүретін өңірінің елдегі орналасуына, өңірдің жалпы көлеміне, діни сенім-наным ерекшелігіне т.б. байланысты ҚКП жүргізетін автономиялық саясат пен автономия заңының орындалуында өзіндік ерекшелік сақталады. Демек экономикалық, саяси, тарихи, демографиялық, әлеуметтік және мәдени ерекшеліктері тұрғысынан ҚКП-ның Шыңжаң ұйғыр автономиялық ауданындағы саясатының да өз ерекшелігі бар екені белгілі. Мақала авторлары елдің ішкі сыртқы саясаты мен халықаралық геосаяси жағдайлар негізінде Шыңжаңдағы ҚКП-ның ұлттық автономия саясатының атқарылу ерекшелігін қарастырады. Бұл мақаланың басты мақсаты – қазіргі қытай билігінің ұлттық автономиялық аймақтарға қатысты ұстанып отырған саясатын, соның ішінде ШҰАА-да іс жүзінде жүзеге асырылып жатқан аймақтық басқару саясатының сипаттамалары мен ерекшеліктерін қарастыру. Ал жұмыстың негізгі міндеттеріне Қытайдағы ұлттық автономияларға қысқаша тоқталу, ондағы ұлттық саясаттың жүргізілу ерекшеліктерін айқындау және аймақтарда сақталып отырған мәселелерді талқылау кіреді. Аталған міндеттерді орындау барысында салыстырмалы-тарихи талдау, жүйелік-құрылымдық, индукция, ретроспективті, хронологиялық ғылыми зерттеу әдістері қолданылды. Зерттеудің жаңалығы – ҚКП басшылығының жүргізіп отырған ұлттық автономиялық аудандардағы билігі мен қоғамдық тәртібінің шынайы жағдайын салыстыра талдау. Зерттеу нәтижелері ҚХР Үкіметінің елдің тұтастығы мен тұрақты дамуын арттырудағы автономиялық аймақтардың рөлі мен ерекшеліктерін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді және бұл нәтижелер аймақтанушылар, шығыстанушы-қытайтанушылар, сондай-ақ мәдениетаралық өзара әрекеттестік саласындағы мамандар үшін пайдалы болуы мүмкін.

Алғыс: Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің «Қытай Коммунистік партиясы азсанды ұлттар саясатының Шыңжаңда атқарылуы: тарихы, бүгінгі және келешегі» тақырыбындағы гранттық қаржыландыру жобасын жүзеге асыру аясында орындалды (тіркеу нөмірі AP14869734).

Кілт сөздер: Қытай коммунистік партиясы, ҚХР ұлттық аумақтық автономия заңы, ҚХР Конституциясы, Шыңжаң, ұйғырлар, ханьдар.

Кіріспе

Бұл мақалада ұлттық аумақтық автономия – ҚХР-ның саяси институттарының бірі ретінде қарастырылады. Мысал ретінде этноұлттық жағынан ең күрделі өңір – Шыңжаң-Ұйғыр автономиялық ауданы (бұдан әрі – ШҰАА) таңдап алынды. Мақала авторлары Қытай Коммунистік партиясы (ҚКП) мен ҚХР Үкіметінің «елдің тұтастығын, қоғамдық тәртіпті сақтай отырып, халықтың тұрмыс деңгейін арттыра отырып, ШҰАА халықтарының ұлттық салт-дәстүрі мен мәдениеттерін қорғай отырып, тиімді ұлттық саясатты жүргізуге мүмкіндік

беретін қажетті және жалпы тиімді институттар құрып жатырмыз» дейтін ақпараты мен өлкедегі нақты және шынайы ахуалды салыстыра талдау жасайды.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Аталған зерттеу жұмысының материалдық негізі ретінде мемлекеттік маңызы бар ресми құжаттар, атап айтқанда ҚХР Конституциясындағы автономиялық аудандарға қатысты мәліметтер, заңдар, мемлекет басшыларының есептері мен баяндамалары, ұлттық жоспарлар қарастырылды. Сонымен қатар, бұқаралық ақпарат құралдары мен әлеуметтік желілерде жарияланған қазақ, орыс, ағылшын, қытай тілдеріндегі мақалалар мен жаңалықтар, статистикалық деректер пайдаланылды және бұл материалдар институционалдық, салыстырмалы-тарихи, құндылық-нормативтік тәсілдер арқылы жүйеленді.

Талқылау

Қытай үкіметінің Шыңжаң-Ұйғыр автономиялық ауданына қатысты ұлттық саясаты жөнінде көптеген авторлардың ғылыми зерттеу жұмыстарында қозғалды, оның жекелеген аспектілері қытай, орыс, батыс және отандық авторлардың еңбектерінде зерттелді. Мемлекеттік қауіпсіздік пен біртұтастық мәселелерін тікелей талдауға арналған қытайлық еңбектермен қатар, ресейлік ғалымдардан В.Г. Булдакова (Булдаков, 2006), П.С. Пшенцов (Пшенцов, 2007), А.В. Бондаренко (Бондаренко, 2010) секілді зерттеушілердің жұмыстарын, сондай-ақ қазақстандық ғалымдардан Н. Мұқаметханұлының (Мұқаметханұлы, 2006), К.Қ. Смағұлованың (Смағұлова, 2014), Д.А. Мадиевтың (Мадиев, 2017) және т.б. зерттеулерін атап өтуімізге болады. Шыңжаңдағы этникалық азшылықтардың көптүрлілігі, олардың саяси-әлеуметтік жағдайы, діни наным-сенім еркіндігі және олардың жалпы мемлекеттік саясатта орны, интеграциялық үрдіске тартылуы сияқты жекелеген мәселелерді қарастыратын талдау жұмыстары баршылық. Дегенмен, ҚХР-дың Ұлттық аумақтық автономия туралы саясаттарының жүзеге асырылуының нақты нәтижелері мен мәселелерін көрсететін кешенді талдау жұмыстары әлі күнге дейін жасалынбады десек те болады.

Зерттеу нәтижелері

ҚКП КСРО-да жасалған ұлттық өзін-өзі анықтау теориясын тұтастай емес, ішінара ғана қабылдады. Бірақ кеңестік тәжірибеден ұлттық автономиялар (республикалар, облыстар) мен ұлттық аудандардың құрылысына назар аударылды. 1930 жылдардың өзінде ҚКП ұлттық азшылықтардың өздерінің ұлттық-аумақтық автономияларын құруға құқығы бар екенін түсіндіре отырып, ұлттық өзін-өзі анықтау идеясынан бас тартты.

1949 жылы бүкіл ел Жапония шабуылынан, Гоминьдан билігінен азат етіліп, ҚХР ресми түрде құрылғаннан кейін елдің бірлігі мен тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін федералды құрылғы құрмауға және ұлттардың оқшаулану құқығын заңды түрде мойындамауға шешім қабылдады. Шыңжаң, елдің басқа ұлттық аймақтары сияқты, ҚХР-ның ажырамас бөлігі болып табылатындығы атап өтілді.

1952 жылы Орталық үкімет ҚХР-да ұлттық аумақтық өзін-өзі басқаруды жүзеге асыру бағдарламасын қабылдады. ҚХР Конституциясының ұлттық-территориялық өзін-өзі басқару туралы нормалары үнемі жетілдіріліп отырды. 1984 жылы Қытай Халық Республикасының «Ұлттық аумақтық автономия туралы» жаңартылып, толықтырылған заңы қабылданды. Оған 2001 жылы тағы да маңызды толықтырулар енгізілді.

ҚХР-дағы ұлттық-территориялық автономия бірқатар міндеттерді шешеді:

- ҚХР ұлттық-мемлекеттік бірлігі мен аз ұлттардың құқықтары арасындағы тепе-теңдікті сақтайды;
- автономияларда (өлке, облыс, аудан, ауыл) аумақтық өзін-өзі басқарудың бірнеше деңгейін қамтамасыз етеді;

- кадрларды тағайындауда аз ұлттардың өкілдігін қалыптастыруға мүмкіндік береді;
- ҚХР-ның басқа аймақтарымен салыстырғанда автономиялық облыстарда (және олардың шегіндегі аудандар мен ауылдарда) заң шығару және басқа да нормаларды белгілеу өкілеттіктерінің жоғары көлемін шоғырландыруға мүмкіндік береді;
- аз ұлттардың діни сеніміне еркіндік береді.

«2001 жылғы заңға» сәйкес, аумақтық өзін-өзі басқару – «автономиялық аумақтардың билік органдары ұлт пен аумақтың ішкі істерін басқару үшін пайдаланатын, осы ұлт пен аумақтың нақты шарттары мен ерекшеліктеріне сәйкес халық өкілдері жиналысы және осы аумақтың халықтық үкіметі арқылы жүзеге асырылатын өзін-өзі басқару құқығын» меңзейді. Автономиялық аумақтардың билік органдары ҚХР-ның аймақтық билік органдары мен өзін-өзі басқару органдарының өкілеттіктерін біріктіреді. Осылайша ұлттық азшылықтардың мүдделері мен құқықтарын есепке алу қамтамасыз етіледі. Аумақтық өзін-өзі басқару конституциялық және муниципалдық құқық мамандары мойындағандай, қазіргі заманғы тәжірибе мен теорияға сәйкес келетін ұлттық және аумақтық автономия идеяларын байланыстыру арқылы, қоғамның тыныш, халық тұрмысының бақуатты болуына көмектеседі.

Қытайдың ұзына тарихында және елдің тарихи даму процесінде әртүрлі ұлттардың аралас тұруы сақталып келеді, сонымен бірге олардың бір бөлігі ҚХР Конституциясында, 2001 жылғы жаңартылған «Ұлттық аумақтық автономия туралы заңында» ескерілетін және аймақтық және ұлттық саясатта жүзеге асырылатын кейбір аудандарда (аудан, ауыл) шоғырлы өмір сүреді. ҚХР-да 5 автономиялық өлке (Шыңжаң-Ұйғыр, Ішкі Моңғол, Нинся хуэй (дүңген), Сицзян Тибет, Гуанси Чжуан), 30 автономиялық облыс және 120-дан астам автономиялық аудан және ауыл құрылды. 55 этникалық азшылықтардың ішінде 44 ұлт үшін автономиялық аймақтар құрылды. Автономиялық аумақтар жалпы ҚХР аумағының 64%-ын құрайды. Қытайдағы кейбір этникалық азшылықтар аз және шашыраңқы қоныстанған шағын аудандарда тұратынын және автономиялық аймақтар құруға шарты толмайтындығын ескере отырып, Конституцияда этникалық азшылықтар өздерінің құқығын жүзеге асыруы үшін этникалық ауылдар құруды қарастырады. Сол арқылы олар өз этникалық топтарының құқықтарын қорғайды және этностың ішкі істерін басқарады. 1993 жылы Қытайда этникалық ауылдық жүйені жүзеге асыруды қамтамасыз ету үшін «Этникалық елді мекендердің әкімшілік жұмысы туралы ереже» қабылданды. Осы уақытқа дейін аз ұлттар шоғырлы тұратын елді мекендерде 1100-ден астам этникалық ауылдар (округтер) құрылған. Халық санының аздығы және шашыраңқы қоныстануына байланысты аумақтық автономия жүзеге асырылмаған 11 этникалық азшылықтың 10-ына этникалық округ құрылды (Мұқаметханұлы, 2006).

Шыңжаң – ұлттық территориялық аумақтық өңірге жататын өлке. Бұл бүкіл ҚХР аумағының 1/6 бөлігін құрайтын аумақтың атауы, онда осы аймақтың 47 ұлттың басым көпшілігі – ұйғырлар. Олар түркі тілдес халық және негізінен исламды ұстанады. 2023 жылғы ресми санақ қорытындысы бойынша өлкенің тұрақты тұрғындарының саны 25,98 млн адамды құраған, оның ішінде қала халқы 15,39 млн., ауыл халқы 10,59 млн. Ерлер саны 13,45 млн., әйелдер 12,53 млн. Урбанизация деңгейі 59,24%-ды құрап, 2022 жымен салыстырғанда урбанизация мөлшері 1,35 пайызға өскен. Өлкеде қытай (ханьцзу), ұйғыр, қазақ, хуэй (дүңген), қырғыз, моңғол, тәжік, сібе, манчжур, өзбек, түрікмен, орыс, дағұр, татар т.б. халықтар тұрады. Шыңжаңдағы қытайлар (хань) 10,9201 млн. болып, өлке жан санының 42,24%-ын, азшылық халықтар 57,76% құрайды. Оның ішінде ұйғыр халқы 11,6243 млн. болып, өлке жалпы санның 44,96% құрайды (Пшенцов, 2007).

Демек, ШҰАА-дағы ұлттық қатынастарды ұлттық-аумақтық автономия арқылы басқару және туындаған мәселелерді реттеп отыру – ҚКП-ның маңызды саясатының бірі. Сондай-ақ, аталған өңірдегі саяси, әлеуметтік, экономикалық, мәдени, діни ахуалға әлемнің

көптеген елдері, соның ішінде АҚШ және Батыс елдері, Араб ислам әлемі, түркі әлемі, Ресей, Орталық Азия елдері жіті назар аударып, қызығушылық танытып отырады.

2001 жылғы ҚХР автономия заңының ережелеріне сәйкес ұлттық-аумақтық автономия ұлтаралық қатынастардың жай-күйіне, экономикалық даму деңгейіне, халықтар жүріп өткен тарихи жолға сүйене отырып, ұлттық азшылықтардың өмір сүруінің бір немесе бірнеше аумақтары негізінде құрылуға тиіс. Өлкелер, облыстар, аудандар мен ауылдар түріндегі ұлттық-аумақтық автономиялар өңірдегі нақты әлеуметтік-географиялық және демографиялық жағдайды ескере отырып, халықтың көрнекті бөлігі ұлттық азшылықтың тұрғындары болып табылатын елді мекендердің немесе қалалардың бір бөлігін қамтуы мүмкін (Xinjiang..., 2004)

ҚХР Конституциясының 115-бабына сәйкес автономиялық облыстардың, автономиялық облыстардың және автономиялық округтердің өзін-өзі басқару органдары ҚХР Конституциясының III тарауының 5-бөлімінде көзделген жергілікті мемлекеттік органдардың өкілеттіктерін жүзеге асырады, сондай-ақ өзін-өзі басқару құқығын пайдаланады (Смағұлова, 2014). ҚХР Үкіметі елдің Конституциясымен, 2001 жылы жаңғыртылған ҚХР Ұлттық аумақтық автономия туралы заңымен және басқа да заңдармен белгіленген құзырет шегінде нақты жергілікті жағдайларды ескере отырып, мемлекеттік заңдар мен саяси нұсқауларды дәйекті түрде жүзеге асырады.

ШҰАА-да ұлттық-аумақтық автономиялар үш аумақтық-әкімшілік деңгейде бөлінеді: автономиялық өлке, автономиялық облыстар және автономиялық аудандар. Бұл өңірлерде тарихи тұрып келе жатқан ұлттар, атап айтқанда ұйғырлар, қазақтар, дүнгендер, қырғыздар, моңғолдар, сібелер т.б. шоғырлы қоныстанған. Бұл үш деңгейлі автономиялық округтерді қамтитын ШҰАА ішіндегі ұлттық-аумақтық автономиялық облыстық құрылымына: Іле Қазақ (мұнда жан саны бойынша ханьцзулардан кейін, екінші орында этнос – қазақтар), Бұратала Моңғол (бұл өңірде жан саны бойынша хань, ұйғыр, қазақтардан кейін, моңғолдар тұрады), Байынқол Моңғол (мұнда жан саны бойынша хань, ұйғыр, дүнген, сосын моңғолдар), Санжы Хуэй (мұнда ханьнан кейінгі екінші этнос – дүнген), Қызылсу Қырғыз (саны бойынша бірінші орында ұйғырлар, екінші орында қырғыздар) автономиялық облыстары жатады. Сондай-ақ, ұйғырлардан басқа ұлттық азшылықтардың автономды басқаруын қамтамасыз ететін ұлттық-аумақтық принципке негізделген 6 автономиялық аудан бар. Бұдан тыс, ШҰАА құрамында 5 аймақ, 4 қала; 13 бағынысты қала және 6 аудан бар (新疆维吾尔自治区).

ШҰАА-дағы тағы бір ерекшелік әкімшілік-аумақтық сипаттағы айрықша бірлік – көптеген әскери ауылшаруашылық полктерін, өнеркәсіптік, құрылыс, көлік, сауда кәсіпорындарын және тіпті университеттерді қамтитын Шыңжаң әскери өндірістік-құрылыс корпусы жұмыс істейді. Мәселен, Шихэцзы университеті Қытайдың Білім министрлігі мен Шыңжаң әскери өндірістік-құрылыс корпусының басшылығымен жұмыс істейді.

Шыңжаң әскери өндірістік-құрылыс корпусы 1954 жылы 7 қазанда Шыңжаңда тұратын бірнеше әскери бөлімдердің негізінде құрылды. «Мәдени төңкеріс» жылдарында ол жойылып, 1981 жылы қайта қалпына келтірілді. Ондай корпусстар кезінде ҚХР-ның Тибет, Ішкі Моңғол, Хэйлуңцзян, Юньнань секілді бірнеше шекаралық аймақтарында құрылған. Алайда қазіргі мұндай корпус ШҰАА-да ғана өте белсенді жұмыс істеп тұр. Өзінің номенклатурасы бойынша корпус халықтық милицияға жатады. ҚХР үкіметі Шыңжаң әскери өндірістік-құрылыс корпусын – қазіргі Шыңжаң экономикасы мен әкімшілігінің маңызды құрамдас бөлігі деп есептейді. Сондай-ақ корпус өлкенің құрылыс істерін дамытуға, халықты азық-түлікпен (көкөніс, жеміс-жидек, мал шаруашылығы өнімдерімен), өнеркәсіптік тауарлармен, қызметтермен қамтамасыз етуге көмектеседі. Сонымен қатар, ол шекаралас аудандарда заңдылық пен тұрақтылықты сақтауға, ұлттық сепаратизммен

күресуге көмектеседі. Жан саны ресми дерек бойынша 2,7 миллионнан астам. Негізгі тұрғыны ханьцзулар. 400 мыңдай жергілікті халықтардың өкілі бар (新疆生产建设兵团的历史与发展).

Өлкедегі ұлттық саясаттың жүргізілу ерекшелігі. ҚХР-дағы ұлттық саясаттың маңызды бағыты мен ерекшелігі – автономиялық өңірлерді ұлттық азшылықтардың кадрлары арқылы басқару. Бұл ретте іс-қағаздарын жүргізу, сол өңірдегі ұлттың әдет-ғұрыптары мен дәстүрлерін пайдалану үшін ҚХР құрылғаннан бастап соңғы жылдарға дейін ұлттық тіл қолданылып келген. Бұл мәселе 1950 жылы 24 қарашада бекітілген «Ұлттық азшылықтардың кадрларын даярлау жөніндегі эксперименттік жобада» көтерілген болатын. 1952 жылы қажетті мазмұндарды қамтитын «ҚХР-да өңірлік ұлттық автономияны жүзеге асырудың негізгі принциптері» деген ереже қабылданды. ҚХР Конституциясының 121-бабы ұлттық-аумақтық автономияларда өзін-өзі басқару органдарының ұлттық азшылық тілдерін қолдануы туралы ережені бекітті.

2001 жылғы жаңартылған «Ұлттық аумақтық автономия туралы заңында» ұлттық-аумақтық автономиядағы халық өкілдерінің жиналысын жинақтау кезінде осы ұлт өкілдерінің және басқа ұлттық азшылықтардың пропорционалды арақатынасын ескеру талаптары көрсетілген. Халық өкілдерінің жиналысына (ХӨЖ) кандидатуралар ҚХР Конституциясында (113-бап) және 2001 жылы жаңғыртылған ҚХР Ұлттық аумақтық автономия туралы заңында бекітілген қағидаттар мен нормаларға сәйкес айқындалады. Бұл сайлау провинциялардың, автономиялық өлкелердің және Орталыққа бағынышты қалалардың ХӨЖ тұрақты комитеттеріне жүктеледі. Содан кейін олар Бүкілқытайлық халықтық өкілдер жиналысының Тұрақты комитетіне жеткізіледі. Ұлттық автономиялық аумақтардың ХӨЖ төрағасы мен төрағаның орынбасары Ұлттық аумақтық автономия құқығын пайдаланатын ұлттың өкілі болуға тиіс

Бұл ретте ҚХР Конституциясы мен 2001 жылы жаңғыртылған ҚХР Ұлттық аумақтық автономия туралы заңының талаптарына сәйкес, ШҰАА үкіметінің автономиялық облыстар мен автономиялық аудандардың атқарушы билік органдарының құрамы автономия құқығын пайдаланатын ұлт өкілдері, сондай-ақ басқа да ұлттық азшылықтар ақылға қонымды арақатынаста ұсынылатындай жинақталуға тиіс. Қазіргі уақытта ШҰАА ұлттық азшылықтар өкілдерінің мемлекеттік лауазымдардағы үлесі шамамен 60% болса, ал Шыңжаң бойынша — облыстық, аудандық лауазым иелерінің, қала әкімдерінің және ауыл-қыстақ басшыларының шамамен 80%-ы – ұлттық азшылықтардың өкілдері. Қазіргі уақытта ШҰАА-дағы аз ұлт кадрларының жалпы саны шамамен 400 мыңдай адамды құрайды, бұл 1978 жылмен салыстырғанда 2,09 есе өскен, ал 2010 жылдарға келгенде олардың өлкедегі жалпы кадр санындағы үлесі 1978 жылғы 28,94%-дан 51,25%-ға дейін өскен (新疆少数民族干部比例超五成立法保护宗教习惯).

Өзін-өзі басқару құқығын жүзеге асыру үшін ШҰАА-ның өзін-өзі басқару органдарына ауқымы жағынан ҚХР-дағы өзге автономиялық өлкелермен салыстырғанда қарайлас мүмкіндіктер берілген. ШҰАА тұтас елдегі автономиясы жоқ провинциялармен тең дәрежеде аймақтық деңгейде әкімшілік актілерді қабылдау құқығын пайдаланады, сонымен қатар ол автономиялық тұрғыдан арнайы жарғылық ережелер мен арнайы нұсқаулар қабылдауға құқылы. Бұл актілер сол аумақта тұратын халықтардың саяси, экономикалық және мәдени құрылымының ерекшеліктерімен байланысты. Ұлттық-территориялық автономияның басқа деңгейлері (облыстар мен аудандар) автономиясы жоқ ұқсас деңгейдегі аумақпен салыстырғанда кеңірек нормаларды белгілеу құқықтарына ие. Қарапайым аймақтарда жергілікті маңызы бар нормативтік актілерді тек жергілікті мемлекеттік органдар

ғана қабылдай алады, ал ұлттық-территориялық автономия мәртебесі бар өңірлерде өзін-өзі басқару органдары жарғылық ережелерді өз бетінше қабылдауға құқылы.

Сондай-ақ, жергілікті жағдайларға сәйкес жоғары тұрған органдар шығаратын нормативтік құқықтық актілерді қолдану құқығын атап өту керек. Жоғары тұрған мемлекеттік органдардың қаулылары, шешімдері, өкімдері қандай да бір түрде облыстың ерекшеліктеріне сәйкес келмейтін жағдайларда, автономиялық облыстың мемлекеттік органдары жағдайларға сәйкес нормативтік актіні қолдануға немесе оның қолданылуын тоқтата тұруға құқылы. Мәселен, 2006 жылы 25 мамырда ШҰАА халық құрылтайының X съезінің 24-ші отырысы «Шыңжаң-Ұйғыр автономиялық ауданындағы халық саны мен тууды бақылау туралы ережені» қабылдаған. Аталған ереженің 15-бабында қалаларда тұратын ұлты қытай (хань) ерлі-зайыптылар бір бала, аз ұлттардың ерлі-зайыптылары екі бала туып, тәрбиелей алады; ал ханьцу ұлтының ауылдық жердегі ерлі-зайыптылары екі бала, аз ұлттардың өкілдері үш балаға дейін туып, тәрбиелей алады. Егер ерлі-зайыптылардың бірі ханьцу, бірі аз ұлт өкілі болса, онда ұлттық азшылықтарға қатысты ережелер қолданылады (新疆维吾尔自治区人口与计划生育条例).

ҚХР 2001 жылғы жаңартылған автономия заңының ережелеріне сәйкес, саяси басқару саласында ұлттық-автономиялық аумақ өзіне берілген автономды нормативтік ережелер мен арнайы ұйғарымдарды қабылдау құқығын беретін шеңберде осы ұлт үшін ішкі басқару мәселелерін дербес шешеді. Сондай-ақ, ұлттық-аумақтық автономия экономикасы саласында дербес ұйымдастыру, басқару және дамытудың белгілі бір құқығы берілген. Мәдениет саласында олардың құзыретіне тіл мен жазу, дін, дәстүр, білім, ғылым мен техника және т.б. мәселелер кіреді. Әлеуметтік өмір саласында – туу, әлеуметтік қамсыздандыру, медицина және денсаулық сақтау, өмір сүру жағдайлары мен қоршаған ортаны жақсарту мәселелері қарастырылады.

Олардың ішінде ұлттық тіл мен жазуды қолдану және дамыту құқығы ерекше маңызды. ШҰАА-да «Ұлттық тілдерді пайдалануды басқарудың уақытша ережелері» және «Тіл және жазу саласындағы жұмыс туралы ереже» секілді нормативтік құқықтық актілері қабылданды. Ресми іс-қағаздар алмасуда және әр түрлі әкімшілік деңгейлерде әр түрлі жиналыстар өткізген кезде ШҰАА-да автономиялық мәртебеге ие ұлттардың ұлттық тілдері мен қытай тілі қатар қолданылады, сонымен бірге сот ісін жүргізуде ұлттық азшылық өкілдерінің өз тілін пайдалану құқығына кепілдік беріледі делінген.

Шыңжаң ҚХР-дағы тіл саны жағынан ең бай аймақ болып табылады, әрі бұл БАҚ саясатында ескеріліп отырады. ШҰАА радиостанциясы ұйғыр, қытай, қазақ, моңғол, қырғыз қатарлы 5 тілде хабар таратады: Ал ШҰАА ТВ бойынша қытай, ұйғыр, қазақ тілдерінде бағдарламалар тарататын телеканалдар жұмыс істейді. Өлкедегі 203 мерзімді басылымның 69-ы ұйғыр, 93-і қытай, 32-сі қазақ, 5-і моңғол, 2-і қырғыз тілінде шығып тұрады. Сондай-ақ, сібе тілінде де газет шығады. Сібелер алтай тілдер тобындағы маньчжур тіліне жатады. Ана тілінде сөйлейтін сібелердің жалпы саны 30 мың адам шамасында; ШҰАА-да сібелердің Шапшал сібе автономиялық ауданы бар. 2010 жылға дейін ШҰАА-дағы жалпы білім беретін мектептерде (бастауыш және орта мектеп) сабақтар қытай, ұйғыр, қазақ, қырғыз, моңғол, сібе, орыс секілді 7 халықтың тілінде жүргізіліп келген болатын. Өлкедегі орта және жоғары оқу орындарында қытай, ұйғыр, қазақ, моңғол тілдерінде білім берілетін.

1990 жылы 23 тамызда «Шыңжаң-Ұйғыр автономиялық ауданындағы діни іс-шараларды басқару туралы уақытша ережелер» қабылданған болатын. 2024 жылы бұл «ереженің» орнына, жетілдірілген, толықтырылған, қатайтылған «Шыңжаң-Ұйғыр автономиялық ауданының дін істері туралы ережесі» қабылданды. Ережеге сәйкес, әрбір діни бірлестік заң шеңберінде діни іс-шараларды өз бетінше ұйымдастыра алады, діни әдебиеттер шығара алады. Билік мұндай іс-шаралар өткізілетін орындардың қажетті санын,

әртүрлі ұлт өкілдерінің оларды қалыпты өткізудегі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қажетті қызметкерлерді жалдауды бекітеді. Қазіргі уақытта ШҰАА-да 24,1 мың мекемеге санкция берілген: діни іс-шаралар өткізілетін орындар, оның ішінде мұсылмандық рәсімдерге арналған 23,9 мың орын, сондай-ақ, ламаистік храмдар, қытай будда храмдары, протестанттық, католиктік және православие шіркеулері. Кейбір дін қайраткерлері консультативтік кеңестерде және ұлттық және аймақтық деңгейдегі ХӨЖ-де қызмет атқарады. ШҰАА үкіметі мұсылмандардың Құрбан айт, Ораза айт және Наурыз мерекелерін жалпыұлттық демалыс күндерінен басқа ресми демалыс күндері ретінде енгізді.

Өлкедегі ұлттық саясатта сақталып отырған мәселелер. Әрине, өзге де ұлттық автономиялық аумақтардағы секілді ШҰАА-да да шешілмеген мәселелер аз емес. Оның біріншісі, құқықты дамыту саласында. Нормативтік актілер белгілеу құқығын пайдалануда ұлттық-аумақтық автономия органдарының дербестігінің жеткіліксіздігі. ҚХР Конституциясында, 2001 жылы толықтырылып қабылданған ҚХР автономия заңында және 2000 жылғы «Заңнамалық қызмет туралы заңда» автономиялық аумақтардың ХӨЖ-ның осы аумақтағы ұлттардың ерекше қажеттіліктеріне сәйкес өздерінің жарғылық ережелерін әзірлеу құқығы көзделген. Бірақ ШҰАА деңгейінде, автономиялық облыстар мен автономиялық аудандар деңгейіндегі сияқты, өзін-өзі басқару органдары әрқашан автономиялардың жарғылық ережелерін қабылдай алмайды. Демек бұл жағдай аумақтық өзін-өзі басқару құқығын шектейді.

Кейбір ұлттардың өмірінде әдет-ғұрыптық жарғылар әлі де маңызды рөл атқарып келеді, бұл қылмыстық заңды толыққанды қолдануға кедергі жасайды. Сонымен бірге экономикалық қатынастарды дамытуда жергілікті ұлттық әдет-ғұрыптарды қолдану қылмыс пен ауыр қылмыс санатына жатпайтын істерді жедел шешуге мүмкіндік береді. Демек, бұл жерде аумақтың этно-ұлттық ерекшеліктерін ескеретін икемді саясат, сондай-ақ мемлекеттік органдар тарапынан қатаң бақылау қажет болатыны содан.

Екіншіден, Шыңжаң әзірге орталықтан мемлекеттік көмекке өте тәуелді. 2001 жылғы ҚХР Заңына сәйкес қаржылық қолдау туралы «жоғары деңгейдегі ұлттық органдар ақылға қонымды шектерде ұлттық автономды аумақтардың кірістері мен шығыстарының көрсеткіштерін бекітуді немесе реттеуді жүзеге асырады» деген 58-бап неғұрлым егжей-тегжейлі 62-баппен ауыстырылды. Онда былай делінген: «Халық экономикасы дамыған сайын жоғары деңгейдегі қаржы органдары ұлттық автономиялық аумақтарға қаржы трансферттерінің ауқымын дәйекті түрде ұлғайтуда. Қарапайым қаржылық трансферттер, арнайы қаржылық трансферттер, ұлттық азшылықтарға бағытталған жеңілдетілген қаржылық трансферттер, сондай-ақ мемлекет айқындаған басқа да шаралар арқылы күрделі инвестициялар ұлғаяды. Бұл өз кезегінде экономикалық даму және қоғамдық прогресс көрсеткіштері бойынша ұлттық автономиялық аумақтар мен дамыған аумақтар арасындағы алшақтықты біртіндеп қысқартуға мүмкіндік береді» (尤 权. 坚持大统战工作格局).

Үшіншіден, ШҰАА-да әр кезеңде сепаратизм мен ұлтшылдық көріністері қылаң беріп қалады. Енді кейде шетелдік заңсыз ұйымдар («Шығыс Түркістан», «Ислам қозғалысы» т.б.) ұйымдастырған лаңкестік әрекеттер, әсіресе 2009 жылдың шілдесінде Үрімжі қаласында болған ауқымды қақтығыстар кезінде, ұйғырлар мен ханьцзулардан зардап шеккендер саны аз болған жоқ. Мұндай қақтығыстар ШҰАА-дағы әртүрлі ұлт өкілдерінің арасындағы қарым-қатынастың шиеленісуін күшейтеді, бір-біріне деген өшпенділікті қоздырады.

ҚКП жергілікті басшылықтың аумақтық және ұлттық саясаттағы проблемаларды шешуге көмектесіп отыратынын ылғи да алға тартады. Сондай шаралардың бірі – ҚХР-ның басқа дамыған провинцияларымен және аймақтарымен ынтымақтастығы осы аймаққа айтарлықтай қолдау көрсетуге тарту ресурстарының бірі болып табылады. Айтып айтпай ҚХР-дың теңіз жағалауы аудандарының көмегі ШҰАА-ның экономикасының өркендеуі мен

білікті кадрларының сан және сапа жағынан арта түсуіне тың серпін берді. Бірақ шыны керек, ШҰАА елдің теңіз жағалауы аймақтарымен салыстырғанда әлі де артта қалып келеді. Бұл бір жағынан ШҰАА-ның теңіздерден тым шалғай, географиялық орналасуының қолайсыздығына байланысты болса, тағы бір жағынан, кадрларды орталықтың көмегін күтіп отыруға үйретеді, яғни бәсекеге қабілеттілік жағынан теңіз жағалауындағы өңірлердегі әріптестеріне жол беріп жатады.

ҚХР аумағы бұрын шекаралық даулы өңірлер көп болған посткеңестік Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан мемлекеттерінің жекелеген аумақтарын қайтарып алу барысында одан сайын кеңейгенін атап өтуіміз ләзім. Атап айтқанда, ҚХР Тәжікстанмен 1999 және 2002 жылдары келісімдерге қол қойып, соған байланысты Шығыс Памирдегі 1000ш/км жер Қытайдың меншігіне өтті. Бұл аумақтар ШҰАА-мен шектесіп жатқандықтан, географиялық, демографиялық және ұлттық тұрғыдан осы автономиялық аймақтың құрамына кірді. Ол жерлерге ШҰАА тұрғындары да, ҚХР-ның басқа аумақтарының тұрғындары да қоныс аударды; оларға да аумақтық автономия тәртібі және тиісті ұлттық саясат қолданылып отыр.

ҚХР басшылығы ҚКП ХVIII съезінің шешімдеріне сәйкес ұлттық-аумақтық автономия жүйесін нығайтуға және жетілдіруге нұсқау берді. Бірақ саяси автономия беру туралы ауыз ашқан жоқ. Өйткені ҚКП ұлтаралық қатынастардың мұндай формалары автономияның толық саяси тәуелсіздікке ұмтылуына, ұлттық негіздегі қақтығыстарға, мәжбүрлі көші-қонға, экономикалық байланыстардың үзілуіне дейін тізбекті реакцияға әкелуі мүмкін деп есептейді. Мұндай процестер М.С. Горбачев билігі тұсында КСРО-да белгілі бір дәрежеде болып өтті. Бірақ оның салдарын бүкіл әлем елдерімен бірге ресми Бейжің де көріп, білді.

Ұлттық-территориялық автономияны қоғамдық талқылау жалғасады. ҚКП Орталық Комитеті Біріксап бөлімінің меңгерушісі Юй Цюань «Жэньминь жибао» газетінің 2019 жылы 26 қараша күнгі санында жариялаған «Ұлы бірліксап жағдайына табанды болайық» атты мақаласында автономияларда жүзеге асырылатын нақты саяси шешімдердің тиімділігі бірдей емес, сондықтан жүйені заман талабына сай дамытып, жетілдіріп, толықтыру қажет екендігін атап өтті (年新疆维吾尔自治区行政区划).

Ұлттық өзін-өзі анықтау және «ұлт» ұғымын түсіндіру мәселелеріне көбірек көңіл бөлу керек. Академиялық ортада сарапшылар ҚХР-дағы 56 ұлттық азшылықтың ұлттық өзін-өзі анықтау мәселесі бойынша келісімге келеді. Бұл жерде «саяси ұлт» ұғымынан «мәселені саясиландырудан» дәйекті түрде арылу керек. Басты назар мәдени өзін-өзі сәйкестендіру, әртүрлі мәдени дәстүрлерді құрметтеу туралы идеяларды дамытуға аударылуы керек.

Бүкіл ҚХР-дағы сияқты, егер ҚКП ШҰАА-дағы халықтар ынтымақтастығын, қоғам орнықтылығын сақтаймын десе, жергілікті халықтың көңіл-күйін, басты талабын, негізгі проблемаларды зерттеп, білу керек. Бұл ретте елдің іші-сыртында көп айтылып жүрген – ұлттық мектептердің жабылып, жас ұрпақтың ұлттық ана тілінен ажырай бастауы; жергілікті халықтың жастарының жұмыспен ойдағыдай қамтылмауы; діни саясатта кейде мүлде еркінсітіп, кейде мүлде қатаң шараларға бару секілді ойпыл-тойпыл аумалы-төкпелі саясат жүргізу т.б. соқталы мәселелерге мән берілмеуі жергілікті халықтардың ашу-ызасына жол ашатыны жасырын емес. Бұл ретте ресми Бейжің өзі қабылдаған аумақтық автономия заңдары мен жүйесін және оның маңыздылығын мойындауы қажет. Ішкі туризмнің ауқымы артқан сайын елдің ішкі өлкелерінен келетін халықтың саны артып келеді, бұл өз кезегінде мәдениеттер арасындағы түсіністікке игі ықпал етумен бірге, көптеген қосалқы проблемаларға жол ашады.

Автономия әлеуетін дамыту сыртқы сауда мәселелерінде ШҰАА-ның аумақтық өзін-өзі басқару өкілеттіктерін дәйекті кеңейтуді, ШҰАА-ның дербес дамуын қолдауды, кадрларды тәрбиелеуге жәрдемдесуді, сондай-ақ Шыңжаңнан ҚХР-ның ішкі өңірлерінің қалаларына еңбек көші-қонын да туындатады.

Қорытынды

Жалпы, ҚКП мен ҚХР үкіметі өзінің әр кезеңдегі ұстанымдары мен тұғырнамасында ұлттық аумақтық автономия саясатында қазіргі заманғы идеологиялық және геосаяси жағдайларды ескере отырып, мемлекеттің бірлігін сақтауға, қоғамдық тәртіпті сақтауға, өмір сүру деңгейін көтеруге және Шыңжаң халықтарының өзіндік мәдениеттерін сақтауға мүмкіндік беретін жеткілікті тиімді ұлттық және өңірлік саясат жүргізетінін растайды және дәріптеп келеді. Бірақ өздері қабылдаған заңдар мен нормативтік құжаттардың орындалу мәселесіне назар аудару жағы кем соғып жатады. Әрине, «үш түрлі күш» (сепаратизм, терроризм, діни экстремизм) туралы сөз басқа, алайда ШҰАА-да ақ-адал еңбегімен өмір сүріп жатқан қарапайым халықтың көңіл-күйі мен мұң-мұқтажын біліп, зерттеп отыруға назар аудармау, шынайы ынтымақтастыққа бастай бермеуі бек мүмкін.

Әдебиеттер:

Булдакова В.Г. Национальная политика КНР в отношении малочисленных народов // Россия и АТР. Владивосток, 2006. № 4. С. 77–81.

Пшенцов П.С. Проблема этнической обособленности в формировании национальной идентичности коренного населения на примере Синьцзян-Уйгурского автономного района КНР // Вестник Чувашского университета, 2007. № 4. С. 21–26.

Бондаренко А.В. Синьцзян-Уйгурский автономный район Китая в начале XXI века. М.: ИДВ РАН, 2010. 176 с.

Мұқаметханұлы Н. XX ғасырдағы Қытайдың тарихи үрдісіндегі қазақтардың әлеуметтік дамуы: оқу құралы. Алматы: Қазақ университеті, 2006. 168 б.

Смағұлова К.Қ. Қытайдың Шыңжаңдағы діни-саяси ұстанымы (70–80 жж.) // ҚазҰУ хабаршысы. Шығыстану сериясы. 2014. № 2 (68). 64–68-б.

Мадиев Д.А. ҚХР-дың Солтүстік-батыс шекара өңірінің географиялық, этникалық және әлеуметтік ерекшеліктеріне талдау // Эл. научный журнал «edu.e-history.Kz». 2017. № 9 (1). 136–142-б. 6

新疆维吾尔自治区 (2024 年) [Шыңжаң-Ұйғыр Автономиялық Ауданы (2024)] URL: <http://www.xzqh.org/show/china/65/2024.html> [Электрондық ресурс] (Қаралған күні: 25.08.2024)

新疆生产建设兵团的历史与发展 (2014 年 10 月) // 中华人民共和国国务院新闻办公室 [Шыңжаң Өндірістік-Құрылыс корпусының тарихы мен дамуы (қазан 2014 ж.) // Қытай Халық Республикасы Мемлекеттік кеңесінің ақпараттық кеңесі] URL: <http://politics.people.com.cn/n/2014/1005/c1001-25779237.html> [Электрондық ресурс] (Қаралған күні: 25.08.2024)

中华人民共和国民族区域自治法 [Қытай Халық Республикасының аймақтық этникалық автономия туралы заңы] URL: <https://flk.npc.gov.cn/detail2.html?MmM5MDImZGQ2NzhiZjE3OTAxNjc4YmY2MGQzZjAyNjc%3D> [Электрондық ресурс] (Қаралған күні: 25.08.2024)

中华人民共和国宪法修正案 (附 2018 年修正案) [Қытай Халық Республикасының Конституциясына түзетулер (2018 жылы қайта қаралған нұсқасымен)] URL: <http://www.gdftu.org.cn/attachment/0/9/9319/696316.pdf> [Электрондық ресурс] (Қаралған күні: 25.08.2024)

中国的民族区域自治制度 [Қытайдың аймақтық этникалық автономия жүйесі] URL: https://www.gov.cn/test/2012-06/20/content_2165897.htm [Электрондық ресурс] (Қаралған күні: 25.08.2024)

新疆少数民族干部比例超五成 立法保护宗教习惯 // 中国新闻网. 2009 年 06 月 02 日 [Шыңжаңдағы этникалық азшылық кадрларының үлесі 50%-дан асады. Заңнама діни әдеттерді қорғайды // Қытай жаңалықтар желісі. 02 маусым 2009 жыл] URL: <https://www.chinanews.com.cn/gn/news/2009/06-02/1715672.shtml> [Электрондық ресурс] (Қаралған күні: 25.08.2024)

新疆维吾尔自治区人口与计划生育条例 [Шыңжаң-Ұйғыр автономиялық ауданының халқы және отбасын жоспарлау ережелері] URL: <https://uyghur-j.org/japan/2013/08> [Электрондық ресурс] (Қаралған күні: 25.08.2024)

尤 权. 坚持大统战工作格局 // 人民日报. 2019 年 11 月 26 日 [Юй Цюань. Біріккен Майдан жұмысының үлгісін ұстану // Жэньминь жибао газеті. 2019 ж. 26 қараша] URL: http://www.qstheory.cn/zdwz/2019-11/26/c_1125273865.htm [Электрондық ресурс] (Қаралған күні: 25.08.2024)

2021 年新疆维吾尔自治区行政区划 [2021 жылғы Шыңжаң-Ұйғыр Автономиялық Ауданының әкімшілік бөліністері] URL: <http://www.xzqh.org/html/show/xj/38326.html> [Электрондық ресурс] (Қаралған күні: 25.08.2024)

Xinjiang. China's Muslim Borderland. London: Armonk, NY, 2004. 506 p.

References:

Buldakova V.G. (2006) Natsionalnaya politika KNR v otnoshenii malochislennykh narodov [National policy of the People's Republic of China towards minority peoples] // Rossiya i ATR. Vladivostok. № 4. S. 77–81. (in Rus.)

Pshentsov P.S. (2007) Problema etnicheskoy obosoblennosti v formirovanii natsionalnoy identichnosti korenogo naseleniya na primere Sintszyan-Uygurskogo avtonomnogo rayona KNR [The problem of ethnic isolation in the formation of the national identity of the indigenous population using the example of the Xinjiang Uyghur Autonomous Region of the People's Republic of China] // Vestnik Chuvashskogo universiteta. № 4. S. 21–26. (in Rus.)

Bondarenko A.V. (2010) Sintszyan-Uygursky avtonomny rayon Kitaya v nachale XXI veka [Xinjiang Uyghur Autonomous Region of China at the beginning of the 19th century]. M.: IDV RAN. 176 p. (in Rus.)

Mukametkhanuly N. (2006) XX gasyrdagy Kytaydyn tarikhi urdisindegi kazaktardyn aleumettik damuy: oku kuraly [Social development of Kazakhs in the history of China in the twentieth century]. Almaty: Kazak universiteti. 168 p. (in Kaz.)

Smagulova K.K. (2014) Kytaydyn Shynzhandagy dini-sayasi ustanymy (70–80 zhzh.) [Social-political position of China in Xinjiang (70–80 years)] // KazUU khabarshysy. Shygystanu seriyasy. № 2 (68). P. 64–68. (in Kaz.)

Madiyev D.A. (2017) KHR-dyn Soltustik-batys shekara onirinin geografyalyk, etnikalyk zhane aleumettik erekshelikterine taldau [Analysis of the geographical, ethnic and social characteristics of the northwestern borders of the PRC] // El. nauchny zhurnal «edu.e-history.Kz». № 9 (1). 136–142-b. (in Kaz.)

新疆维吾尔自治区 (2024 年) [Xinjiang Uyghur Autonomous Region (2024)] URL: <http://www.xzqh.org/show/china/65/2024.html> (in Chin.)

新疆生产建设兵团的历史与发展 (2014 年 10 月) // 中华人民共和国国务院新闻办公室 [History and Development of Xinjiang Industrial Construction Corps] URL: <http://politics.people.com.cn/n/2014/1005/c1001-25779237.html> (in Chin.)

中华人民共和国民族区域自治法 [Law on Territorial Ethnic Autonomy of the People's Republic of China] (in Chin.)

中华人民共和国宪法修正案（附 2018 年修正案） [Changes to the Constitution of the People's Republic of China] (in Chin.)

中国的民族区域自治制度 [System of regional ethnic autonomies of the PRC] URL: https://www.gov.cn/test/2012-06/20/content_2165897.htm (in Chin.)

新疆少数民族干部比例超五成 立法保护宗教习惯 // 中国新闻网. 2009 年 06 月 02 日 [The share of personnel of national minorities has exceeded 50%] URL: <https://www.chinanews.com.cn/gn/news/2009/06-02/1715672.shtml> (in Chin.)

新疆维吾尔自治区人口与计划生育条例 [Xinjiang Population and Family Planning Regulations] URL: <https://uyghur-j.org/japan/2013/08> (in Chin.)

尤权. 坚持大统战工作格局 // 人民日报. 2019 年 11 月 26 日 [Following the example of the United Workers' Front] URL: http://www.qstheory.cn/zdwz/2019-11/26/c_1125273865.htm (in Chin.)

2021 年新疆维吾尔自治区行政区划 [Administrative divisions of Xinjiang in 2021] URL: <http://www.xzqh.org/html/show/xj/38326.html> (in Chin.)

Xinjiang. China's Muslim Borderland. (2004) London: Armonk, NY. 506 p.

¹Масимханулы Д. ²Дарбай Н.Х. ³Турлыгожаева А.Д.

^{1,3} Институт востоковедения имени Р.Б.Сулейменова, Алматы, Казахстан
E-mail: ¹masimkhan-63@mail.ru, ²darbay.nazerke@gmail.com, ³altyn_77@hotmail.com

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛЬНОЙ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ АВТОНОМИИ КПК И ЕЕ РЕАЛИЗАЦИЯ В СИНЬЦЗЯНЕ

Аннотация. Национальная территориальная система автономии КНР – один из важнейших политических институтов страны. В этой стране проживает 55 этнических групп, за исключением китайского народа (ханьцзу), подавляющее большинство из которых по закону имеют право на национальную территориальную автономию. Однако в зависимости от количества душ меньшинств, расположения региона проживания в стране, общего размера региона, специфики вероисповедания и т.д. в исполнении закона об автономии, проводимого КПК, сохраняется своеобразие. Следовательно, с точки зрения экономических, политических, исторических, демографических, социальных и культурных особенностей политика КПК в Синьцзян-Уйгурском автономном районе также имеет свою специфику. Авторы статьи рассматривают специфику исполнения политики национальной автономии КПК в Синьцзяне на основе внутренней внешней политики страны и международных геополитических условий.

Основная цель этой статьи – рассмотреть политику, которую современные китайские власти придерживаются в отношении национальных автономных регионов, включая характеристики и особенности политики регионального управления, которая фактически реализуется в СУАР. А в основные задачи работы входит краткое изложение национальных автономий в Китае, определение особенностей проведения в нем национальной политики и обсуждение вопросов, которые сохраняются в регионах. При выполнении указанных задач применялись методы сравнительно-исторического анализа, системно-структурного, индукционного, ретроспективного, хронологического научного исследования.

Новизна исследования заключается в сопоставлении реального состояния власти и общественного порядка в национальных автономных районах, проводимом руководством КПК. Результаты исследования позволяют глубже понять роль и особенности автономных регионов в повышении целостности и устойчивого развития страны правительством КНР, и

эти результаты могут быть полезны регионоведам, востоковедам-китаеведам, а также специалистам в области межкультурного взаимодействия.

Благодарность: Статья подготовлена в рамках реализации проекта грантового финансирования Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан «Реализация политики меньшинств Коммунистической партии Китая в Синьцзяне: история, настоящее и будущее» (регистрационный номер AP14869734).

Ключевые слова: Коммунистическая партия Китая, Закон о национальной территориальной автономии КНР, Конституция КНР, Синьцзян, уйгуры, ханьцы.

¹Massimkhanuly D. ²Darbay N.K. ³Turlygozhayeva A.D.

^{1,3} R.B.Suleimenov Institute of Oriental Studies, Almaty, Kazakhstan

E-mail: ¹masimkhan-63@mail.ru, ²darbay.nazerke@gmail.com, ³altyn_77@hotmail.com

THE CPC NATIONAL TERRITORIAL AUTONOMY POLICY AND ITS IMPLEMENTATION IN XINJIANG

Abstract. The National territorial autonomy system of the People's Republic of China is one of the most important political institutions of the country. There are 55 ethnic groups living in this country, with the exception of the Chinese people (Hanzu), the vast majority of whom are legally entitled to national territorial autonomy. However, depending on the number of minority souls, the location of the region of residence in the country, the overall size of the region, the specifics of religion, etc., the implementation of the law on autonomy, conducted by the CPC, remains peculiar. Therefore, from the point of view of economic, political, historical, demographic, social and cultural characteristics, the CPC's policy in the Xinjiang Uygur Autonomous Region also has its own specifics. The authors of the article consider the specifics of the implementation of the CPC national autonomy policy in Xinjiang on the basis of the country's domestic foreign policy and international geopolitical conditions.

The main purpose of this article is to consider the policy that the modern Chinese authorities adhere to in relation to national autonomous regions, including the characteristics and features of the regional governance policy that is actually implemented in the XUAR. And the main tasks of the work include a summary of national autonomies in China, determining the specifics of national policy in it and discussing issues that persist in the regions. In carrying out these tasks, methods of comparative historical analysis, systemic structural, induction, retrospective, chronological scientific research were used.

The novelty of the study lies in the comparison of the real state of power and public order in the national autonomous regions, conducted by the leadership of the CPC. The results of the study allow for a deeper understanding of the role and features of autonomous regions in improving the integrity and sustainable development of the country by the Government of the People's Republic of China, and these results can be useful to regional scientists, Oriental Sinologists, as well as specialists in the field of intercultural interaction.

Acknowledgements: The article was prepared within the framework of the grant financing project of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan «Implementation of the policy of the Communist Party of China in the field of ethnic minorities in Xinjiang: history, present and future» (Registration number AP14869734).

Key words: The Communist Party of China, the Law on National Territorial Autonomy of the PRC, the Constitution of the PRC, Xinjiang, Uighurs, Han Chinese.

Авторлар туралы мәлімет:

Мәсімханұлы Дүкен, ҚР ҒЖБМ ҒК Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының бас директоры, филол.ғ.д., Алматы, Қазақстан.

Дарбай Назерке Хамитқызы, ҚР ҒЖБМ ҒК Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының кіші ғылыми қызметкері, гуманитарлық ғылымдар магистрі, Алматы, Қазақстан.

Тұрлығожаева Алтынгүл Дүйсенқызы, ҚР ҒЖБМ ҒК Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының кіші ғылыми қызметкері, Алматы, Қазақстан.

Сведения об авторах:

Масимханулы Дукен, Генеральный директор Института востоковедения им. Р.Б. Сулейменова КН МНВО РК, д.филол.н., Алматы, Казахстан.

Дарбай Назерке Хамитқызы, младший научный сотрудник Института востоковедения им. Р.Б. Сулейменова КН МНВО РК, магистр гуманитарных наук, Алматы, Казахстан.

Турлыгожаева Алтынгүль Дуйсенкызы, младший научный сотрудник Института востоковедения им. Р.Б. Сулейменова КН МНВО РК, Алматы, Казахстан.

Information about the authors:

Massimkhanuly Duken, the General Director of the R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies of the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan, Doctor of Philology, Almaty, Kazakhstan.

Darbay Nazerke Khamitkyzy, a junior researcher at the R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies of the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan, Master of Humanities, Almaty, Kazakhstan.

Turlygozhayeva Altyngul Duysenkyzy, a junior researcher at the R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies of the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan.